

אהבת ישראל – מקצוע גדול בתורה

כותב הרב (אורות, אורות ישראל, א. עמי קמח):

"אהבת ישראל והעבודה של הסגוריא על הכלל ועל הפרטים איננה רק עבודה הרגשית לבדה, כי אם מקצוע גדול בתורה, וחכמה עמוקה ורחבה, רבת הענפים, שכולם צומחים ויונקים מלשד טל אור תורת חסד".

עבודה זו של הסגוריא מצויה בדברי הרמח"ל במסילת ישרים כמדרגה העליונה, כחלק מעבודת ד' של החסיד (פרק טו):

"ותראה שזהו רצונו של מקום, שיהיו חסידי ישראל מזכים ומכפרים על כל שאר המדרגות שבהם... שאין הקב"ה חפץ באובדן הרשעים, אלא מצוה מוטלת על החסידים להשתדל לזכותם ולכפר עליהם. וזה צריך שיעשה בכונת עבודתו ונס בתפלתו בפועל, דהיינו שיתפלל על דורו לכפר על מי שצריך כפרה, ולהשיב בתשובה מי שצריך לה, וללמד סגוריא על הדור כולו. וכבר אמרו ז"ל על פסוק (וינאל י, יב) 'ואני באתי בדברידך, שלא חור נבריא'ל ונכנס לפניו מן הפרגור אלא כשלימד סגוריא על ישראל. ונדעון נאמר לו לך בכחך זה' (שופטים, יד), לפי שלימד סגוריא על ישראל...".

כאשר באים דורות, בהם רואים אנו כי נעשתה מידת חסידות זו לגורם הכרחי בבנין חיי האומה והמשך מהלך ישועתה, אות הוא כי גם מי שבמדרגתו האישית עדיין אינו חסיד, ונבע לרומם את רוחו למעלה עליונה זו, כדי לפעול עם אל.

וכן כותב הרב (מאמרי הראיה, 'נחמת ישראל', עמי 279):

מאמרי הראיה – נחמת ישראל

"נחמת ישראל היא עכשו חובתנו היותר גדולה וקדושה, חובת תלמידי חכמים צדיקים וקדושים וכל מי שהוא מרגיש בלבבו נטיה ללכת בדרכיהם..."

הורגלנו הרבה, לפני שברנו הגדול, טרם ראינו לעינינו אלפים ורבות אחינו בשרנו נטבחים בחמת אויב אכזרי ולא ירחם, לדבר רק דברי תוכחות קשים, תוכחות עלי עון. על קשיות הדור וסרבנותו, התאוננות וקטגוריא.

מאז היו צדיקים יסודי עולם, שהתורמומו אל המבט הנשא, לבוא עד ההכרה של החסידות הקדושה העליונה לספר תמיד בשבחם של ישראל, ללמד עליהם זכות ולמצוא תמיד את צד הטוב והמפואר שבהם, ועל ידי זה גם לרומם את רוחם לנשאים ולקדשם.

אבל לא רבים שאבו את אור נשמתם משורש אור חסד עליון כזה, על כן הננו פוגשים תדיר בכל פינה דברי כבושים והתאוננות יוצאים מלבם של מוכיחים, של חכמים וצדיקים. הטובים והמובהרים שבהם. כתבו דבריהם בדמע, בדם הלב ובנפש מרה ונוגה, וכל כונתם לא היתה כי אם טובתם של ישראל, שיחזרו בתשובה, שישבו מעון. ושב ורפא להם. לטובתם בעולם הזה ולאשורם בעולם הבא.

אבל לנחם את ישראל, לדבר על לב ירושלים שכבר לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאיה, שכבר נרצה עונה, - זה נחשב זה כמה לצעד מסוכן מאד, לחנופה מזקת ומבלה עולם. אבל הנה הגיעו ימים, שאנו מוכרחים להתרומם דוקא אל אותו הגובה שממנו נוכל להגיע לזה. שנוכל בלא פחד של סכנה לאמר לחמה לישראל, לאמר לו שכבר לקח מיד ה' כפלים בכל חטאתיו וכי נרצה עוננו".

נספחים:

* **תנחומא שופטים, ד:** "ושפטו את העם משפט צדק שיהיו ממין את העם לכף צדק. אמר רבי יהודה ברבי שלום שיהיו ממין ומלמדיו עליהם זכות לפני הקב"ה. ממי אתה למד? מגדעון בן יואש שבימיו היו ישראל בצרה והיה הקב"ה מבקש אדם שילמד עליהם זכות ולא היה מוצא שהיה הדור דל במצוות ובמעשים. כיוון שנמצא זכות בגדעון שלימד עליהם זכות מיד נגלה עליו המלאך, שנאמר 'ויבא אליו מלאך ד' ויאמר לו לך בכחך זה' בכח זכות שלימדת על בני. הוי ישפטו את העם משפט צדק שיהיו מלמדיו זכות על הדור".

שמות רבה ג, ב: "א"ר שמואל בר נחמן: הדבר הזה שפט עתניאל בן קנז לפני הקב"ה, אמר לפניו: רבון העולם, כך הבטחת את משה, בין עושיין רצונך בין לא עושיין רצונך אתה גואלם, שנאמר (שופטים ג, יז) 'ותהי עליו רוח ד' וישפוט את ישראל'. וע"ש פירוש הרד"ל: "דכתיב האי וישפוט בין ותהי עליו רוח ד' ליוצא למלחמה, לכך דרש ליה שאינו לשון שפימת שררה על ישראל... אלא ששפט משפטן לפני ד' ומלפניו הוציא כאור משפטם".

** מושג זה של "העבודה על הסגוריא" אין פירושו הקיום המעשי של מצות עשה "בצדק תשפוט עמיתך". מצוה זו עוסקת בקביעת יחס האדם לחבירו כאשר עשה מעשה סתמי הניתן להתפרש באופן שלילי ובאופן חיובי. נצטוונו אז לדון בלבנו את המעשה לכף זכות ולא לכף חובה. ברם, יש במצוה זו גדרים ותנאים, מהם ההבחנה בין המוחזק לצדיק ובין המוחזק לרשע, עיין שערי תשובה ג, ריח, חפץ חיים חלק א, כלל ג, באר מים חיים ס"ק י.

אך "העבודה של הסגוריא" היא עבודה רוחנית עליונה, הבאה מתוך העמקה במהות הפנימית של הכלל הפרט בישראל גם כאשר הם חוטאים, ומתוך חפץ העלאת האומה ותיקונה, עמידה לפני ד' ללמד עליהם סגוריא.

בס"ד.

הרב מבחין בין אהבת ישראל ועבודת הסנגוריה ביחס לכלל ישראל, לבין זו המתיחסת לפרטים: "אהבת ישראל והעבודה של הסניגוריא על הכלל ועל הפרטים".

יש אהבה המתיחסת לפרטים, ויש אהבה המתיחסת לכלל, "אהבת הכלל מצד עצמו, מצד תכונת האומה רוחניותה ופעולתה הכללית ועצמותה הנמצאת רק בכללה" (עין איה שבת א, פרק א סימן מה, עמ' 29)¹. יש לימוד זכות הנוגע לפרטים, ויש לימוד זכות הנוגע לכלל – כלל האומה וכלל הדור.

הרב קורא ללימוד הזכות 'עבודה של סניגוריא' משום שהסנגוריא אינה יפוי מלאכותי של המציאות או חנופה, כפי שאפשר לטעות בדבר, גם אין היא 'אמירה בעלמא', מן השפה ולחרץ, אלא עבודה גדולה, המיוסדת על אמת גדולה.

זוהי מדרגה עליונה, אשר אין כל אדם ראוי לה. וכן כתב בספר 'תשואות חן'² על הפסוק (מלאכי ג, כג) 'הנה אגבי שלם לקם את אליה הנהיג לפני בוא יום ד' הגדול ונבחרא':

"נראה מה שקבלתי מרבותי שבחינת משיח יהיה **שביכלתו ללמוד זכות על כל ישראל**, ועל ידי הלימוד זכות יפיל הרהורי תשובה בכלם ויהיו כולם צדיקים, ובוה נפתח שערי אורה במאמרם ו"ל אין בן דוד בא אלא בדור שכלו חייב או כלו זכאי, שאל יפלא הדבר שיבא משיח בדור שכלו חייב, שבחינתו יהיה ללמוד זכות על כלם ויבואו על ידי זה לבחינת התשובה ויהיו כולם זכאין".

לימוד הזכות על ישראל אינו דבר של מה בכך, אלא עבודה גדולה, המצריכה אדם "שביכלתו ללמוד זכות על כל ישראל". כמו כן, רואים אנו כי יש לימוד זכות כללי, על הדור כולו, - "ללמוד זכות על כלם".

עבודה זו 'איננה רק עבודה הרגשית לבדה, כי אם מקצוע גדול בתורה, וחכמה עמוקה ורחבה, רבת הענפים".

אהבת ישראל אינה 'חמדה' – הנובעת מן הצד הנמוך של האדם ואינה דורשת דעת וחכמה – ואף אינה עבודה הנוגעת לפיתוח הרגש בלבד, אלא תכונת חיים עליונה אשר היסוד לה ולעבודת הסנגוריה נבנה בלימוד והעמקה.

לימוד הזכות על ישראל אינו דבר של מה בכך, אלא עבודה גדולה, המצריכה אדם "שביכלתו ללמוד זכות על כל ישראל". כמו כן, רואים אנו כי יש לימוד זכות כללי, על הדור כולו, - "ללמוד זכות על כלם".

לימוד זה מתחלק לשני סוגים.

◆ סוג אחד הוא לימוד התורה – להבין היטב את גדרי המצוות והעבירות ולדעת את כל צדדי הזכות הקיימים הן במעשה הסתום שניתן להטותו לחיוב, והן במעשה הרע. יש צדדים בהלכה שאף על פי שאין דנים על פיהם לכתחילה מכל מקום הם שייכים ללימוד הזכות*. כמו כן ניתן למצוא צדדי זכות שאינם שייכים לגדרים הלכתיים אלא לבחינות חיוביות – כוחות טובים וכוונות טובות – הקיימות גם במעשה השלילי, כפי שכותב הרב (בנוגע לתשובה), שתמיד יש להקדים לתשובה את הדעת, המבררת מה החלק הרע במעשה העבירה, עליו צריכה ליפול החרטה, ומהו החלק הטובה שבו, עליו אין להתחרט.

¹ אגרות הראיה ח"א, אגרת סד עמ' א: "מה שאנו דורשים בשבחיה של כנסת ישראל בכלל, הוא על דבר הסגולה האלהית הנמצאת בשמחת האומה בכללה, וממילא היא מתגלה גם כן בכל יחיד באיור צורה מיוחדת, ומקרא מלא הוא: 'ונפלינו וגו'. והחושש הנמר שלנו הוא, שנהיה מרימים ראש בגלוי להפאר באהבת כנסת ישראל, החקוקה בנשמתנו כפימה".

² וחברו ר' גדליהו בן הר"ר יצחק "אשר זכה לשמוע לקח מפי הבעש"ט", עמ' קיד.

בס"ד.

כמו כן, יש לעסוק בלימוד ובירור של מהות נשמתם של ישראל, ועומק סגולתם הפנימית על בחינותיה השונות. לימוד זה, המיוסד על ראיית המציאות האמתית והפנימית, אינו בונה באדם דעה יבשה בלבד, אלא אמונה מלאת חיים בכח הסגולי הנגזר בכלל ישראל בכל הדורות, ובדור זה בכללם. כפי שכותב הרב (אורות ישראל שם, סעיף ב): "אהבת ישראל היא תולדה מהאמונה באורה האלהי של כנסת ישראל, שהוא לה סגולה עצמית שלא תזוז ממנה בכל חליפות הזמנים".

נושאים אלה הם רחבים ועמוקים, ומבוססים על מקורות רבים בחלק הנגלה של התורה ובחלק הנסתר שבה, ועל כן כותב הרב כי זהו "מקצוע גדול בתורה".

◆ הסוג השני של הלימוד, עליו מיוסדות האהבה והסנגוריה, הוא "חכמה עמוקה ורחבה" – חכמת הכרת המציאות – המציאות הנפשית ונגעיה והסיבות השונות הגורמות למצבי חטא וירידה: הדעות, התרבויות והלכי הרוח המצויים בדור ושובים את הלכות והנפשות שבו. בירורים מסוג זה מצויים לרוב בדברי הרב.

רק לאחר העמקת ההתבוננות בפנימיותה של תורה ובפנימיותם של ישראל, והכרה בהירה בסגולתם וזכותם גם בדור חוטא ומשחית, באה עבודת הסנגוריה אשר היא עבודת ד' גדולה, התרוממות והתעלות עד לכדי הבעה ברורה את צדקתם של ישראל נוכח ד'. עבודה כזו – היא שגורשה מהושע הנביא, כדברי הגמרא בפסחים (פו, א), שכאשר אמר הקב"ה להושע "בניך חטאו", היה לו לעמוד לפני ד' ולומר: "בניך הם, בני בחוניך הם, בני אברהם יצחק ויעקב".

העיסוק בעבודה גדולה זו קשה הוא במיוחד כאשר המצב המוסרי של החברה ירוד והתרבות השלטת רקובה ומקולקלת, והקושי הולך וגדל ככל שהמצב הולך ומתדרדר.

שלושה שלבים, הבנויים זה על גבי זה, מוזכרים, אם כן, בדברי הרב: הראשון הוא בניית הדעת: "מקצוע גדול בתורה, וחכמה עמוקה ורחבה", על יסוד הדעת – שהיא אמונה ולא רק מחשבה יבשה – נבנה השלב השני: "אהבת ישראל", שהיא אהבת אמת, ו"כפי הידיעה תרבה האהבה" (רמב"ם, הלכות תשובה י, ו). מתוך האמונה והאהבה בא השלב השלישי: "עבודת הסניגוריא" – עמידה לפני ד' ללמד עליהם זכות, גם בדור חוטא ומשחית.

נספחים

* אגרות הראיה / כרך א / פט

"על"ז אינני שולל טענת כף זכות, שרבים מרעועי הדיעות שבדורנו הם קרובים לאנוסים, מפני שיבושי הדיעות ומיעוט השפעה לברר דרך הישרה לנוכחים. וד' יגיה חשכנו בחסדו".

מאמרי הראיה ח"א / על במונתו חללים / עמ' 92

"שוגנים הם הצעירים המתרפקים על אהבת האומה והפנ תחייתה, כשהם מתרחקים ממקור חייה ברעיון ובדרכי החיים, וחלילה לנו לדון את השוגג כמזיד".

אגרות הראיה / כרך א / רסו

"כל השנאות כולן וחומרי דיניהן הנם נאמרים רק במי שכבר ברי לנו, שקימנו בו מצות תנוכה. וכאשר אין לנו בדור הזה ולא בכמה דורות שלפנינו, ע"פ עדות ר' עקיבא, מי שידוע להוכיח, על-כן נפל פותא בבירא וכל הלכות הנוטות לרוגו ושנאות-אחים נעשות הן כפרשת בן סורר ומורה, עיר הנדחת ובית המנוגע, למ"ד לא היו ולא עתידין להיות ונכתבו משום דרוש וקבל שכר...".